

При зменшенні концентрації кисню в газовій фазі зменшується вигорання коксового залишку, і вже при концентрації 15% коксовий залишок майже не вигоряє.

Розмір частки вугілля суттєво впливає на швидкість дифузії кисню, а значить і згорання палива. Чим більший розмір частки, тим менша швидкість дифузії кисню.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабий В.И. Горение угольной пыли и расчет пылеугольного факела / Бабий В.И., Куваев Ю.Ф. – М.: Энергоатомиздат, 1986. – 208с.
2. Хзмалян Д.М. Теория горения и топочные устройства / Хзмалян Д.М., Каган Я.А. – М.: Энергия, 1976. – 486с.
3. Хитрин Л.Н. Физика горения и взрыва / Хитрин Л.Н. – М.: Издательство московского университета, 1957. – 452с.
4. Ксандопуло Г.И. Химия пламени / Ксандопуло Г.И. – М.: Химия, 1980. – 256с.

УДК 662.749.62.776(048)

НАГОРНИЙ Ю.С., д.т.н., доцент
МАРИНІНА Т.В., магістр
НАГОРНА С.Ю., асистент
ВЛАСЯН С.В., здобувач

Дніпродзержинський державний технічний університет

ВПЛИВ ГРАНУЛОМЕТРИЧНОГО СКЛАДУ, ВОЛОГОСТІ І ОДНОРІДНОСТІ ЗЕРНИСТОГО МАТЕРІАЛУ НА ЩІЛЬНІСТЬ ЙОГО НАСИПУ

Вступ. Одним із характерних представників зернистих матеріалів є розсипчасті, або гранульовані мінеральні добрива і їх суміші.

Механічні, фізико-хімічні і товарні властивості добрив впливають на умови їх виробництва, складського зберігання, транспортування і безпосереднього використання в сільському господарстві: гігроскопічність, злежуваність, гранулометричний склад, середній розмір часток, міцність гранул, кути природного укусу, вологовміст, щільність, насипна щільність, однорідність складу тукоsumішей і сегрегація, розсіюваність. Названі показники якості добрива взаємопов'язані.

При змішуванні добрив відносно короткочасно взаємодіють компоненти суміші, і можливі реакції між ними не протікають до кінця, тому фізико-хімічні властивості компонентів суміші майже не змінюються.

В цій роботі обмежимося виявленням взаємозалежностей основних характеристик зернистого широко розповсюдженого фосфорного добрива – суперфосфату, який ефективно використовують під любі культури і на любих ґрунтах, частіше використовують не безпосередньо, а у вигляді тукоsumішей.

Постановка задачі. Отже, представляє практичний інтерес дослідження залежності щільності насипної маси зернистого добрива (суперфосфату) від гранулометричного складу, вологості і однорідності насипу.

За зовнішнім виглядом – розсипчастий порошковидний або гранульований продукт сірого кольору різноманітних відтінків. Фосфор у суперфосфаті знаходиться головним чином у вигляді $\text{Ca}(\text{H}_2\text{PO}_4)_2 \cdot \text{H}_2\text{O}$ і вільної фосфорної кислоти. Якість суперфосфату оцінюють за вмістом у ньому засвоєного P_2O_5 (в середньому 20%), який присутній у вигляді різноманітних з'єднань: $\text{Ca}(\text{H}_2\text{PO}_4)_2$, $\text{Mg}(\text{H}_2\text{PO}_4)_2$, CaHPO_4 . Насипна щільність гранульованого суперфосфату 0,84-0,87 т/м³. Гігроскопічність (за шкалою Пестова) нейтралізованого суперфосфату при вологості 10-15% знаходиться в межах 3-5 балів.

При нейтралізації вільної кислотності вапняком або аміаком бал гігроскопічності знижується до 1 [1].

Злежуваність суперфосфату викликається кристалізацією $\text{Ca}(\text{H}_2\text{PO}_4)_2 \cdot \text{H}_2\text{O}$ із рідинної фази. Охолоджений і визрілий на складі суперфосфат, в якому закінчилась кристалізація монокальційфосфату, не злежується [1].

Розсіюваність або сипучість суперфосфату визначають [2] здатність його висіюватись сіялками і різко зростають при нейтралізації його та висушуванні.

Результати роботи. Для визначення залежності щільності насипної маси суперфосфату від різних факторів поставлено плановий експеримент, у якому перемінними факторами були гранулометричний склад, вологість зернистого добрива і однорідність насипу.

Для постановки експерименту переходимо від натуральних факторів до безрозмірних величин і визначаємо рівні варіювання, на яких буде поставлено експеримент.

Рівні варіювання вибрані максимально близькими до параметрів якості добрива і представлені в табл.1.

Таблиця 1 – Кодування факторів

Найменування фактору	Вологість	Гранулометричний склад (вміст гранул 2-4 мм)	Однорідність насипу зернистого добрива (число пересипань)
Кодове позначення	X_1	X_2	X_3
Нульовий рівень $x_i=0$	4	75	2
Інтервал варіювання	2	5	1
Нижній рівень $x_i=-1$	2	70	1
Верхній рівень $x_i=+1$	6	80	3

Для більш точного опису експерименту склали рівняння регресії з урахуванням взаємного впливу факторів.

$$Y = \epsilon_0 + \epsilon_1 x_1 + \epsilon_2 x_2 + \epsilon_3 x_3 + \epsilon_{12} x_1 x_2 + \epsilon_{13} x_1 x_3 + \epsilon_{23} x_2 x_3 + \epsilon_{123} x_1 x_2 x_3. \quad (1)$$

План-матриця планового факторного експерименту типу 2^3 з урахуванням взаємного впливу факторів наведена в табл.2.

Таблиця 2 – План-матриця планованого факторного дослідження з урахуванням взаємного впливу факторів

Номер дослідження	X_1	X_2	X_3	$X_1 X_2$	$X_2 X_3$	$X_1 X_3$	$X_1 X_2 X_3$	Y_i	$S_j^2 \cdot 10^5$
1	+	-	-	-	+	-	+	0,7606	0,157
2	+	+	-	+	-	-	-	0,7662	0,21
3	+	+	+	+	+	+	+	0,7525	0
4	-	+	+	-	+	-	-	0,7519	0,157
5	-	-	+	+	-	-	+	0,7606	0,157
6	-	-	-	+	+	+	-	0,7525	0,417
7	+	-	+	-	-	+	-	0,7500	0
8	-	+	-	-	-	+	+	0,7437	0,21

Обчислюємо коефіцієнт регресії, користуючись формулами [3]:

$$b_0 = \frac{1}{N} \cdot \sum_{j=1}^N y_j ; \quad (2)$$

$$b_i = \frac{1}{N} \cdot \sum_{j=1}^N x_i y_j , \quad (3)$$

де N – загальна кількість дослідів в матриці; j – номер дослідів; I – номер фактору.

Підставивши значення у формули 2 та 3 отримуємо:

$$e_0 = \frac{1}{8} (0,7606 + 0,7662 + 0,7525 + 0,7519 + 0,7606 + 0,7525 + 0,7500 + 0,7437) = 0,75475 ;$$

$$e_1 = \frac{1}{8} (0,7606 + 0,7662 + 0,7525 - 0,7519 - 0,7606 - 0,7525 + 0,7500 - 0,7437) = 0,002575 ;$$

$$e_2 = \frac{1}{8} (-0,7606 + 0,7662 + 0,7525 + 0,7519 - 0,7606 - 0,7525 - 0,7500 + 0,7437) = -0,0012 ;$$

$$e_3 = \frac{1}{8} (-0,7606 - 0,7662 + 0,7525 + 0,7519 + 0,7606 - 0,7525 + 0,7500 - 0,7437) = -0,001 ;$$

$$e_{12} = \frac{1}{8} (-0,7606 + 0,7662 + 0,7525 - 0,7519 + 0,7606 + 0,7525 - 0,7500 - 0,7437) = 0,0032 ;$$

$$e_{23} = \frac{1}{8} (0,7606 + 0,7525 - 0,7662 + 0,7519 - 0,7606 + 0,7525 - 0,7500 - 0,7437) = 0,00037 ;$$

$$e_{13} = \frac{1}{8} (-0,7606 - 0,7662 + 0,7525 - 0,7519 - 0,7606 + 0,7525 + 0,7500 + 0,7437) = -0,005 ;$$

$$e_{123} = \frac{1}{8} (0,7606 - 0,7662 + 0,7525 - 0,7519 + 0,7606 - 0,7525 - 0,7500 + 0,7437) = -0,0004 .$$

Підставивши отримані значення коефіцієнтів в (1), отримуємо рівняння регресії наступного вигляду:

$$Y = 0,75475 + 0,002575X_1 - 0,0012X_2 - 0,001X_3 . \quad (4)$$

Статистичний аналіз рівняння регресії складається із трьох етапів:

- 1) оцінка дисперсії відтворюваності;
- 2) оцінка значимості коефіцієнтів рівняння регресії;
- 3) оцінка адекватності моделі.

Для визначення помилки дослідів (дисперсії відтворюваності) розраховували побудівні дисперсії S_j^2 за формулою:

$$S^2 = \frac{\sum_{i=1}^{n)0} (j_i - j_{cp})^2}{n - 1} ; \quad \sigma = \sqrt{S^2} . \quad (5)$$

Однорідність дисперсії перевіряємо при зрівнянні з табличним значенням критерію Кохрена [3], розрахункове значення якого визначається за формулою:

$$\sigma_p = \frac{S_j^2 \max}{\sum_{n=1}^N S_j^2} , \quad (6)$$

де S_j^2 – максимальна із розрахованих побудованих дисперсій;

$\sum_{n=1}^N S_j^2$ – сума всіх дисперсій по рядкам матриці планування.

Знаходимо помилку досліду у визначенні коефіцієнтів:

$$S_e = \sqrt{\frac{S_j^2}{N}}; \quad (7)$$

$$S_j^2 = \frac{1}{N} \sum_{j=1}^N S_j^2; \quad (8)$$

$$S_j^2 = \frac{1}{8} (0,000001573 + 0,00000417 + 0,00000212) = 0,000001635.$$

Знаходимо оцінку дисперсії середнього значення

$$S_j^2 = \frac{S_j^2}{K}, \quad (9)$$

де K – число паралельних дослідів.

$$S_j^2 = \frac{0,000001635}{4} = 0,00000041..$$

Тоді помилка у визначенні коефіцієнтів буде дорівнювати:

$$S_e = \frac{0,41 \cdot 10^{-6}}{8} = 0,000226.$$

Розрахункове значення критерію Кохрена складе:

$$\sigma_p = \frac{0,00000417}{0,00001308} = 0,318.$$

При вірогідності $P=0,95$ табличне значення критерію Кохрена для кількості оцінок дисперсії $N=8$ та числа степенів свободи $f=K-1=4-1=3$ дорівнює $\sigma_m=0,438$.

Так як $\sigma_p < \sigma_m$, можна зробити висновок, що всі досліди відтворюються, а дисперсії однорідні.

Визначимо значимість коефіцієнтів рівняння 4. Основою для оцінки значимості служить побудова довірливих інтервалів для коефіцієнтів, для чого, користуючись таблицею [3] для довірливих вірогідності $P=0,95$ та 24 степені свободи, знаходимо значення Стьюдента: $t=2,06$.

Число степенів свободи розраховуємо за формулою:

$$f=N(K-1), \quad (10)$$

$$f=8(4-1)=24.$$

Прийнято вважати, що коефіцієнт регресії має значення, якщо виконується умова

$$|\epsilon| \geq S_{\epsilon \cdot t}. \quad (11)$$

В протилежному випадку коефіцієнт регресії не має значення, і відповідний член можна виключити із рівняння (1).

Для оцінки значимості знайдено відношення:

$$S_{\epsilon \cdot t} = 0,000226 \cdot 2,06 = 0,000465;$$

$$\begin{aligned}
|\epsilon_0| &= 0,75475 \cdot 0,000465; |\epsilon_1| = 0,002575 \cdot 0,000465; |\epsilon_2| = 0,0012 \cdot 0,000465; \\
|\epsilon_3| &= 0,001 \cdot 0,000465; |\epsilon_{12}| = 0,0032 \cdot S_{\epsilon t} = 0,000465; |\epsilon_{23}| = 0,00037 \cdot 0,000465; \\
|\epsilon_{13}| &= 0,005 \cdot 0,000465; |\epsilon_{123}| = 0,0004 \cdot 0,000465.
\end{aligned}$$

Із розрахунків випливає, що коефіцієнти регресії ϵ_{23} та ϵ_{123} не мають значень. Тоді рівняння регресії приймає вигляд:

$$Y = 0,75475 + 0,002575x_1 - 0,0012x_2 - 0,001x_3 + 0,0032x_1x_2 - 0,005x_1x_3. \quad (12)$$

Для отриманого рівняння знайдемо розрахункові значення функцій:

$$\begin{aligned}
Y_1^P &= 0,75475 + 0,002575(+1) - 0,0012(-) - 0,001(-1) + 0,0032(-1) - 0,005(-1) = 0,7613; \\
Y_2^P &= 0,7653; Y_3^P = 0,7533; Y_4^P = 0,7517; Y_5^P = 0,7605; Y_6^P = 0,7625; Y_7^P = 0,7493; \\
Y_8^P &= 0,7437.
\end{aligned}$$

Розраховуємо оцінку адекватності:

$$S_{ad} = \frac{1}{8-6} \left[\begin{aligned} & (0,7606-0,7613)^2 + (0,7662-0,7653)^2 + (0,7525-0,7533)^2 + \\ & + (0,7519-0,7517)^2 + (0,7606-0,7605)^2 + (0,7525-0,7525)^2 + \\ & + (0,75-0,7493)^2 + (0,7437-0,7437)^2 \end{aligned} \right] = 1,24 \cdot 10^{-6}.$$

Число степенів свободи $F = N - B = 2$.

Розрахункове значення критерію Фішера $F_P = \frac{1,24 \cdot 10^{-6}}{0,41 \cdot 10^{-6}} = 3,02$ і не перевищує

табличного, рівного 9,12.

Відповідно рівняння регресії (12) адекватно описує реальний процес.

У рівнянні регресії кодовані змінні X_1 , X_2 , X_3 замінюємо фізичними значеннями: вологість, гранулометричний склад зернистого матеріалу та кількість пересіпок. Таким чином, на основі табл.2 отримуємо:

$$\begin{aligned}
W = X_1 &= \frac{X_1 - X_{01}}{\Delta X_1} = \frac{X_1 - 9}{2} = 0,5X_1 - 4,5; \\
\Pi = X_2 &= \frac{X_2 - X_{02}}{\Delta X_2} = \frac{X_2 - 15}{5} = 0,2X_2 - 25; \\
C = X_3 &= \frac{X_3 - X_{03}}{\Delta X_3} = \frac{X_3 - 0,015}{0,005} = 200X_3 - 3.
\end{aligned}$$

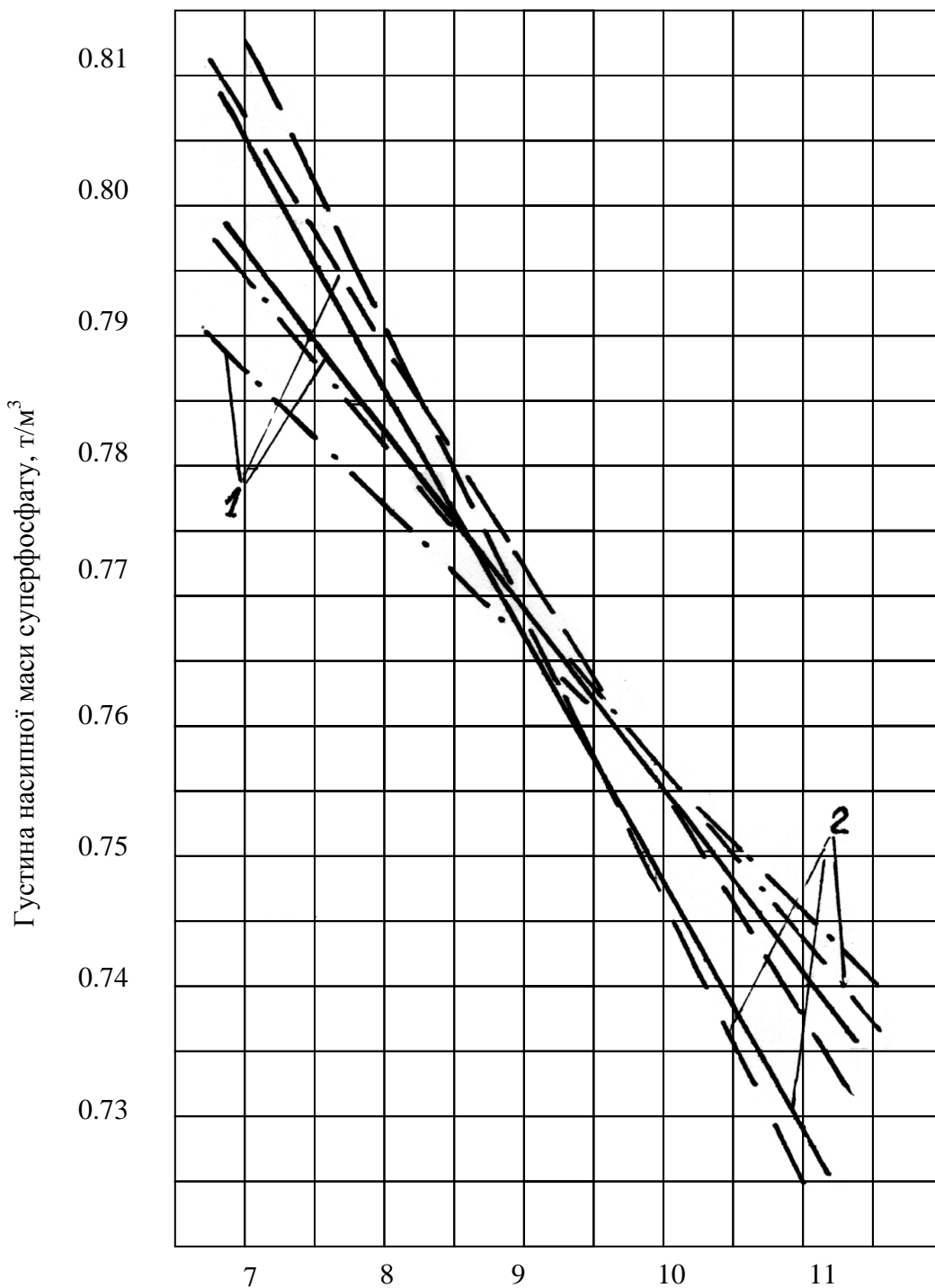
Підставимо отримані значення у рівняння (12):

$$\begin{aligned}
Y &= 0,75475 + 0,002575(0,5x_1 - 4,5) - 0,0012(0,2x_2 - 25) - 0,001(200x_3 - 3) + \\
&+ 0,0032(0,5x_1 - 4,5)(0,2x_2 - 25) - 0,005(0,5x_1 - 4,5)(200x_3 - 3).
\end{aligned}$$

Після перетворення отримуємо:

$$Y = 1,06366 - 0,03121W - 0,00312\Pi + 4,3C + 0,00032W\Pi - 0,5WC \text{ т/м}^3. \quad (13)$$

Взаємний вплив факторів, які змінюють щільність насипної маси зернистого матеріалу, представлено на рис.1, 2.

1 – однорідність – 0,01%; 2 – однорідність – 0,02%;

вологість суперфосфату, %:

вміст кл. 2-4 мм 70%;

вміст кл. 2-4 мм 80%;

вміст кл. 2-4 мм 60%

Рисунок 1 – Залежність щільності насипної маси суперфосфату від вологості (%), гранулометричного складу (% вміст кл. 2-4 мм.), однорідності насипу

Висновки. Дослідження показали, що зі збільшенням вологості щільність насипної маси знижується для всіх варіантів помелу та кількості пересипок. Однак при помелі 80% класу 2-4 мм зниження щільності менше, ніж для подрібнення 60% класу 2-4 мм: при вологості 11% щільність насипної маси більш крупного суперфосфату стає меншою від щільності насипної маси матеріалу, подрібненого більш тонкіше. Для суперфосфату вологістю 8,5-9,5% збільшення кількості пересипок на суху масу призводить до зниження насипної щільності. Тобто, кількість пересипок, яка забезпечує максимальне збільшення насипної щільності, залежить від вологості пересипок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сатин С.Н. Планирование эксперимента в химической технологии / Сатин С.Н. – Л.: Химия, 1985. – 48с.
2. Соколовский А.А. Краткий справочник по минеральным удобрениям / А.А.Соколовский, Т.П.Унаняц. – М.: Химия, 1977. – 375с.
3. Технология фосфорных и комплексных удобрений / [под ред. С.Д.Эвенчика, А.А.Бродского]. – М.: Химия, 1987. – 464с.

УДК 661.632

ЛАРИЧЕВА Л.П., к.т.н., доцент

Дніпродзержинський державний технічний університет

ТЕРМІЧНЕ РОЗКЛАДАННЯ ФОСФОРИТІВ. КОНТРОЛЬ ПАРАМЕТРІВ ПРОЦЕСУ

Вступ. Термічна обробка природних фосфоритів, а також спікання їх із солями лужних металів (содою, сумішшю сульфату натрію з вугіллям) або сплавлення їх із кварцитом, силікатами магнею, лужними алюмосилікатами веде до утворення термофосфатів, у яких P_2O_5 знаходиться у формах, що засвоюються рослинами. При термічній обробці фосфату, особливо у присутності добавок, що вказані вище, руйнується кристалічна решітка апатиту і утворюється трикальційфосфат $3CaO \cdot P_2O_5$ та інші сполуки, що можуть засвоюватися рослинами.

Лужне розкладання фосфоритів відрізняється простотою технологічного процесу і дозволяє обійтися без витрат кислот, необхідних при інших способах виробництва мінеральних добрив, а також дає можливість використання без передчасного збагачення низькоякісної сировини, яка містить значну кількість домішок, зокрема полуторних оксидів заліза та алюмінію.

Як і у будь-якому іншому процесі, у процесі термічного розкладання фосфоритів ключовим моментом стає контроль та керування технологічними параметрами, зокрема, температурою. Тому була запропонована схема управління температурою у муфельній печі, яка дозволяє контроль температури вести за допомогою електронної обчислювальної машини (ЕОМ), що значно покращує умови управління технологічним процесом розкладання фосфориту, процесом обробки та зберігання інформації.

Постановка задачі. Метою експерименту стало дослідження принципової можливості термічної переробки низькоякісних фосфоритів у мінеральні добрива, впливу температури на процес термічного розкладання фосфоритів, а також удосконалення системи контролю та керування температурою в муфельній печі.

Результати роботи. Дослідження термічної переробки фосфоритів у добрива. Дослідження проводилися на зразку телекської руди, що має хімічний та гранулометричний склад, наведений у табл.1.